

Hnízdní budky

na lesnických rekultivacích jako náhrada hnízdních možností

Text a foto: Jiří Cibulka

Nejsou budky jako budky... Snad každý, kdo má u domu nebo na chatě zahrádku, někdy vysíl na stromy jednu či dvě hnízdní budky, které se pak staly zajímavým objektem pozorování ptačích rodičů krmících a vyvádějících mláďata. I když byly nějaké budky i v okolí, jejich počet nebyl tak vysoký, aby významně ovlivnil početnost populací ptáků závislých na výskytu hnízdních dutin. Jsou však případy, kdy ptáci na určitém území nalézají sice vhodné podmínky pro obživu, ale pro rozmnožování jim chybí právě přirozené nebo umělé hnízdní dutiny. Začneme ale od začátku...

Hnízdní budky a dolování hnědého uhlí

Toto zdánlivě podivné spojení hned vysvětlíme. Těžba hnědého uhlí v severozápadních Čechách se dnes provádí výhradně povrchovou technologií. Ve skutečnosti to znamená, že se

krajinou pomalu (rychlostí cca 100 m za rok) doslova plazí velká díra, která polyká vše před sebou a na jejímž dnu se v hloubce asi 150 m těží obnažená uhelná sloj. Přední hrana těžební jámy má délku 2 až 4 km a před touto linií se musí vykácet všechny dřeviny, které putování lomu stojí

▲
Doma si nejvíce zašlapeme rohožku a sýkora zase doslova vyleští svými dráčky ochranný plech

▲ Pracovníci Dolů Nástup Tušimice kontrolují budky před vyvěšením

▼ Pracovník Severočeských dolů, a.s., vyvěšuje hnízdní budky na lesnické rekultivaci Dolů Bílina

v cestě. Dnes již naštěstí nemusí docházet k likvidaci lidských sídel, ale i těch vzrostlých lesů je škoda. S nimi totiž mizí i stromy s dutinami, které si v jejich kmenech vyhloubili datloviští ptáci nebo vznikly vyhnitím dřevní hmoty. Takové dutiny představovaly hnízdní možnosti pro řadu ptačích druhů, které jsou na jejich výskytu závislé.

Obrovské množství zeminy odstraněné v průběhu hloubení a postupu těžební jámy se obvykle depone na rozsáhlých plochách, kterým se říká výsypky. Každá uhelná společnost má za povinnost průběžně provádět tzv. proces zahlazování stop po hornické činnosti a právě přeměna těchto plošně rozsáhlých výsypk na novou krajinu je tímto hlavním úkolem, na který musí uhelné společnosti vyčlenit část svého zisku. Tato činnost se nazývá rekultivační práce a v podstatě jde o tvorbu nové krajiny se všemi jejími podstatnými složkami. Provádějí se tedy rekultivace lesnické, kdy je snahou vypěstovat nový les, zemědělské, kdy vznikají nová pole pro zemědělskou výrobu, vodní, tj. nové vodní plochy v podobě rybníků či jezer. Neméně významný je i způsob rekultivace, kdy se vytvářejí rekreační, sportovní či oddychové plochy.

Zcela výjimečnou záležitostí je pak ponechání některé vhodné plochy jejímu přirozenému vývoji. Jsou to tzv. sukcesní plochy. Na jejich povrchu se v průběhu času vlivem přírodních poměrů a bez zásahu člověka mění charakter vegetace, ale vzrostlé stromy tam samozřejmě chybějí také.

Tuto rekultivační práci provádí v současné době i největší hnědouhelná firma v severozápadních Čechách,

a tou jsou Severočeské doly, a. s., se sídlem v Chomutově. Hnědé uhlí těží u Bíliny (Doly Bílina) a v Tušimicích u Chomutova (Doly Nástup Tušimice).

Lesnické rekultivace a hnízdní budky

Nejvyšším vývojovým stupněm krajiny, tzv. klimax, je vzrostlý smíšený les s mnoha svými živočišnými obyvateli. Někteří ptáci si dokáží ve starých kmenech dutiny sami připravit (datli a strakapoudi), ale jiné druhy se musí spoléhat na obsazení těch dutin, které již existují nejen jako bývalé hnízdní dutiny datlovitých ptáků, ale také samovolným vyhnitím dřevní hmoty. Stromům, někdy i s mnoha dutinami, říkáme doupné stromy. Takových lesních porostů je ale v naší krajině již jen málo, a proto se při zahlazování stop po hornické činnosti vysazují nové lesnické porosty s různou druhovou skladbou listnatých a jehličnatých lesních dřevin. Problémem je, že tyto mladé porosty nejsou vhodným prostředím pro ty druhy ptáků, kteří si budují svá hnízda v dutinách starých kmenů. Uhelná společnost řeší tento problém projektem náhrady doupných stromů vyvěšováním hnízdních budek na mladých lesnických rekultivacích, což zvyšuje hnízdní možnosti dále zmíněných ptačích druhů. Vyhodnocením obsazenosti několika set hnízdních budek na lesnických rekultivacích Severočeských dolů, a. s., se opakovaně potvrdilo, že budky jsou ptáky velmi ochotně přijímány a obsazenost dosahuje 80 až 90 %. Většinou jde o sýkory modřinky a koňadry, vrabce polní, ale příležitostně budku obydlí krutihlav obecný a brhlík lesní. Samozřejmě, že se do

▲ Někdy budku osídlí i sršně a ptáci tak nemají šanci.

Z hlediska přírody jsou ale i sršně užitečné organismy

▼ Budku jako úkryt občas uvítají i drobní savci, jako jsou myšice

- ▲ Typický tvar i stavba hnízda sýkory koňadry – bohužel i se smutným důkazem
- ▼ Pokus strakapouda dostat se do budky. Většinou to ale vzdá a přes oplechování se nedostane

budky někdy nastěhují vosy nebo sršně, ale to k rozmanitosti přírody také patří. Vyvěšením budek a možností zahnízdít se ptáci rekultivačním pracovníkům odměňují sběrem (i škodlivého) hmyzu, který je jejich hlavní potravou.

Typy budek a jejich konstrukce

Ptačí či hnízdní budky mohou být různých typů a rozměrů pro různé druhy ptáků. Nejběžnějšími jsou tzv. malé a velké sýkorníky, což jsou budky prakticky stejných rozměrů, ale důležitý je rozdíl v průměru vletového otvoru, který je buď 28–30 mm nebo 32–35 mm při rozměrech dna 12 × 12 cm. Hloubka budky má být cca 20 až 25 cm. Nejčastějšími obyvateli těchto budek jsou především dva druhy našich sýkor, a to sýkora modřinka a větší sýkora koňadra. Je mnoho různých konstrukcí budek, ale nejvíce se osvědčila otevíratelná přední strana, která umožňuje každoroční podzimní vyčištění budek (odstranění starého hnízda, případná dezinfekce). Upevnění budky na kmen stromu by mělo být šetrné, ale zároveň spolehlivé. Nám se velmi osvědčila volná drátěná smyčka, která se nezařezává do kmene a zároveň budky pevně drží v požadované poloze. Velmi důležitá je i ochrana vletového otvoru před predátory – největším nebezpečím pro hnízdící ptáky jsou strakapoudi, kteří dokáží malý otvor zvětšit a snůšku vajec či mláďata zlikvidovat. Nejbezpečnější je chránit vletový otvor oplechováním pozinkovaným plechem. Jakékoliv jiné materiály se nám neosvědčily. Strakapoudi dokáží rozebrat i tvrdé plastické hmoty (umakart) apod.

Pedagogický efekt projektu podpory hnízdních možností

Jedním z prvních obvyklých úkolů v předmětu Pracovní činnosti (tzv. Dílny) na základních školách bývá právě zhotovení jednoduché ptačí budky. Žáci tak získávají první představu o významu budek, jejich konstrukci a o následné péči. Severočeským dolům, a. s., se podařilo navázat úspěšnou spoluprací se základní školou v Březně u Chomutova. Žáci 8. a 9. třídy pomáhají s vyvěšováním budek na lesnických rekultivacích i s jejich každoroční kontrolou a údržbou. Žáci jsou samozřejmě pojištěni, poskytuje se jim doprava a občerstvení. Je to taková příjemná hodina přírodopisu v terénu...

Jiné projekty zvyšování biodiverzity obnovené krajiny

Kromě projektu rozmísťování většího počtu hnízdních budek jako forma podpory hnízdních možností na lesnických rekultivacích uskutečňuje společnost Severočeské doly, a. s., na svých rekultivovaných plochách i další prospěšné akce, jako je například hloubení malých tůň pro podporu rozmnožování obojživelníků či budování kamenných mohyl pro drobné obratlovce a hmyz. V případě tůň jde o několik desítek malých vodních nádrží zavodněných srážkovou nebo spodní vodou o rozměrech cca 3 x 5 m s různou hloubkou dna. Do těchto vodních plošek se nemožno dostat ryby, které jsou úhlavními nepřáteli obojživelníků. Kamenné mohyly jsou pak uměle nasypané hromady hrubého šterku, které mají teplé, tlející jádro z měkkého dřeva,

▲ Takto vypadá hnízdo vrabce polního – opět s mrtvolkou téměř dospělého mláděte

▼ Využití na 200 %! Obsazená budka sýkorou nesla na střeše hnízdo kosa černého, který rovněž úspěšně vyhníždil

štěpků nebo balíků slámy. Teplo z rozkladu dřevního materiálu je nezbytné pro inkubaci plazích vajíček a navíc hmota kamenů slouží jako tepelný radiátor. V neposlední řadě jsou skuliny mezi kameny i skvělou možností úkrytu pro drobné obratlovce, jako jsou např. lasičky.

To už by ale byl námět pro další článek...